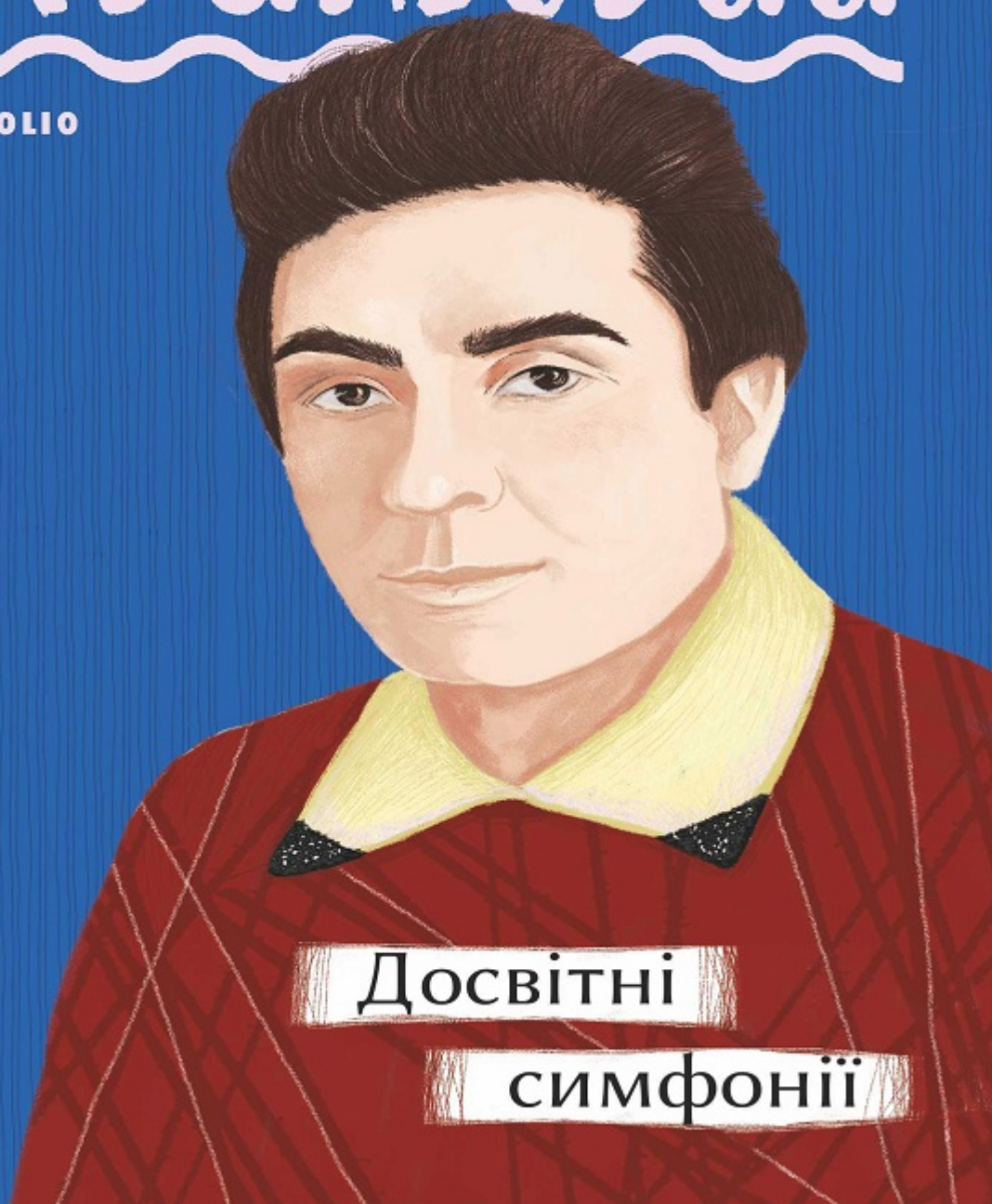

ХВИЛЬОВИЙ

FOLIO

Досвітні

симфонії

МИКОЛА
ХВИЛЬОВИЙ

Досвітні
симфонії

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

Анотація

До видання ввійшли поетичні збірки Миколи Хвильового (1893—1933) «Молодість» та «Досвітні симфонії», а також вірші, що за життя автора друкувалися лише у різних періодичних виданнях. Буйно-романтичній поезії Хвильового властивий вільний віршовий розмір та експресивний, повен жаргонних висловів оточення письменника словник. За словами відомого тогочасного літературного критика, він «мішає оливу з водою і роздвоюється між романтикою і занадто тверезими вимогами життя».

Хвильовий Микола

ДОСВІТНІ СИМФОНІЇ

Микола Хвильовий¹

1 Сергій Єфремов. *Історія українського письменства*, т. II, 4 вид., Розд. XVII, Київ—Ляйпціг, 1919—1924, стор. 408—415.

...Теж побутовий письменник, тільки на інший трохи зразок, із Миколи Хвильового, — власне в його белетристичних творах, бо як поет-віршовник Хвильовий дає тільки невеличкі окрушини робітничого побуту («Швець працює» й ін.). В поезіях у Хвильового (дві збірки: «Молодість», 1921 р., та «Досвітні симфонії», 1922) на перший виступає плян інша сторона робітничого життя, — сказати б, принципіальна. «Аз єсмь робітник» — цими словами урочисто починає він другу свою збірку, і вугляний од своєї робітничої блюзи дух не зрівняє він з найпринаднішими втіхами. Він має навіть претенсію — не зовсім мабуть оправдану — вважати себе за першого робітника з-межи українців:

Я із жовто-блакиття (!) перший
На фабричний димар зліз.
Журавиних пісень моїх верші
По цехах розставляю — скрізь.

В імені робітника, колективного «ми», він нову складає заповідь людськості:

Слухай, чоловіче:

*Да не будуть тобі бозі другі,
тільки моє засмажене обличчя.*

(«В електричний вік»)

І озиваючись на Тичини «Псалом залізу», Хвильовий новому революційному побутові широкі становить завдання — не самої

лиш боротьби та руїнництва, але й творчости, краси.

Кохаємо залізо й мідь,
Бетони і чугуни —
Від них родилися громи,
Але і співні струни.

(«Павлові Тичині»)

З Хвильового-поета типовий романтик нового класу, робітництва, і він це знає й цим пишається: «Я такий романтик, як і ти» — обертається поет до сонця; він тужить, — він рветься до «ласки-казки про життя прийде». Він бачить, що мало є підстав до такої казки в сучасному — «мертво навкруги... запеклися на залізі уста іржі», завод помер. Але як для спокійного психолога Підмогильного в оцій смерті є «радість нерухомости» — елемент спочинку, пасивного супокою, принадности, ба й приголублювання, то для бурхливого романтика Хвильового це тільки новий стимул до негасимого бажання:

Невже не можна запалити
Тебе, заводе, хоч одчаєм?

(«Ах, як мертво...»)

Звичайно, паливо з одчаю вельми проблематичне, але як на романтика цілком натуральне, як натуральне і те зневір'я що посідає поета, коли він гляне навкруги: «кублиться-б'ється мряка і шмаття від життя», такого немов би переможного, всюди — «контрреволюція, контрреволюція, контрреволюція», дощі і мряка, курява і ніч, і непевність.

І от в житах запахло,
запахло бур'янами,
а, може, й чебрецем —
не знаю! не скажу!..
А по ярках огні.
Шахтарські? Я не знаю!
Заводи? Я не знаю!

(«Зелена туга»)

«Не знаю», «не скажу» — як це «непрограмово», але й як разом з тим дійсно по-людському гарно... Іноді цей романтик прирікає на себе міну й пробує писати в модному стилі, і тоді з-під пера його злітають мляві, грубі, навмисне вигадані прозаїзми, як знамените в своїм роді: «бабахкайте, бийте в бабухатий (!) бубон», або не менш знамените: «Шешел в шварі... Шив я, шив я», — клясичні зразки модної какофонії, що претендує на вищу виразність, але тільки несмаком одгонить. Та коли Хвильовий пише без міни, на показ, то виявляє таке тонке розуміння справжньої сили слова й такі влучні знаходить образи, що перед ними мимоволі спинишся в захваті.

...Замислилося сонце...
Крізь повінь хмар, в глибині вод
замислилося сонце.
...Розтаборилась тінь...
...Яка глибінь! Яка глибінь,
коли замислюється сонце!

(«Досвітні симфонії»)

Дуже нерівний ще з Хвильового поет, — може тому, що пробує змішати оливу з водою й роздвоюється між романтикою й занадто тверезими вимогами життя, між глибоким

розумінням справжньої краси та нав'язаними впливами, що тягнуть до нудного виписування шаблонних фраз, до наївних витівок («м'єї», замість моєї, «м'чі» замість мечі) і одбиваються млявою риторикою.

Отаке ж подвоювання помітне й на Хвильовому--белетристові (збірка «Сині етюди», 1923). Вдачею він і тут лишається, певна річ, таким самим романтиком. «Я теж романтик, — признається один із його героїв, — характерно: конаючи. — Але романтика така: я закоханий у комуну. Про це не можна казати нікому, як про перше кохання... Це ж роки, мільйони років! Це незбутня вічність... Так. Але подумай: стоїть неопоетизований пролетаріят, що гігантським бичем підігнав історію, а поруч нього стоїмо ми з своєю нудьгою, з своїм незадоволенням» («Синій листопад»), «Хіба це природно?» — запитує тоскно романтик, а тверезий практик од комунізму одрубуює: «Скажіть мені: де кінчається ваша (романтиків) дурість і починається контрреволюційність? І Вадим теж співає: урочисто ходить по селах комунa. Де ви її бачите? Просто — тоска. Просто — харя непереможного хама». Це різні змагаються люди. Але уявімо, що романтика і практика живуть в одній і тій самій людині — сама ця людина стане тоді ареною завзятого бою. З одного боку — «завтра розгорнемо голубину книгу вічної поезії — світової, синьої», що охоплює ніби весь світ своєю величністю. А з другого —

...мчаться кудись дороги. Це наші федеративні. Не зупиняються... А то дороги б'ються в муках і знову мчаться. Вадим каже — «поезія». Припустім. Але, може, дороги не мчаться? Марія думала ще про глухі заулки нашої республіки, де увечорі молодь співає Інтернаціонал, а вранці йде робити на глiтая. Розбіглись дороги, розбіглись стовпи.

На однім стовпі написано:
Підеш направо — загризе вовк,
Підеш наліво — уб'єшся в ярку.
Це правда, це дійсність.
Принаймні для неї.

(«Синій листопад»)

Та й не для самої неї. Для автора також. Ось він в одному з численних своїх ліричних одбігів у котрий там раз вигукує: «І люблю я її — більшовицьку Україну — ясно і буйно...» («Шляхетне гніздо»). Або ще:

Минали дні, і в спогадах поринали ночі. Як це: десь біля Диканьки єсть село і хутір — а що тут раніш було? До татарви? Га? Так, село і хутір — і далі — далі... А що через сорок віків? Га? Гоголь, Мазепа, Карло XII. Моя люба соціалістична Україно! Степи, шуліка і літнє сонце відходить за обрій, а за ним молочна стежка (!) співає — білих, а може й червінькових пісень, мукають корови, з пасовиська бредуть — і далі — далі. Ферми, електричні плуги... машини, фабрики, заводи... Ах! І далі — далі... Молочна стежка співає — яких пісень?

(«Життя»)

Це романтик говорить. Той самий, що творить гарну легенду про звичайнісіньку подію, героїчними подіями перетворену на прегарного юнака-повстанця.

Влетіла буря, крикнула — дзвінко, просторо:
— Повстання!

Зашуміло в зелених гаях, загримало, загуло. Прокинулась ріка, подумала світанком та й розлилась — широко — широко на великі блакитні гони. Та й побрели по коліна у воді тумани — зажурені, похилі.

Ішла повінь... Летіла буря...

(«Легенда»)

Це героїчний епос революції, що вже не в самих легендах одбивається, але набирається плоті і крови, потроху переходить і в життя й свого побуту творить зачатки. Пильно, з любовістю до того побуту додивляється Хвильовий і визбирує з нього образи тих «муралів революції», що тихо роблять свою невидну роботу, однаково й серед подвигів, і серед сірої буденщини. Це — «товариш Жучок» або «Кіт у чоботях», неухильний нового побуту вартовий і працівник («Кіт у чоботях»), надзвичайно вдало схоплений і змальований тип. Це — товариші з «Чумаківської комуни», що серед обставин Гоголівського міста заклали були ціле гніздо нового побуту («Чумаківська комуна»). Це — Сайгор, що починає вже знемагати в боротьбі з всепотужною гидотністю невмирущого міщанства й іншого рятунку не має, як просто утекти від нього («Пудель»). Це — рефlekсами биті романтики з «Синього листопаду», що «мають своє євангелля», але не мають практичного нюху і мусять податися перед тверезими людьми практики. Це — редактор Карк, інтелігент, самотній і в революції, що безпорадно б'ється серед самотності своєї й сумнівів і — лиха ознака! — починає заглядатися на свого бравнінга («Редактор Карк»). Це — сільська проста дівчина, що інстинктивно тікає від темного життя й прагне «світлого, молодого, як молодик» («Життя»)... Любосно збирає Хвильовий окрушини нового побуту й пробує уложити їх у цілий образ життя. Але... це ж героїчний епос революції — і в тому всеньке лихо. Бо героїчні хвилини — тільки хвилини. Бо окрушини — то крапля в морі звичайної людської гидотности. Минулися святкові хвилини — гидотненький мотивчик перемагає. І нові пісні гинуть у ньому, як гинуть і окрушини нового побуту серед непереможної зливи старого мотлоху-спадку. І от замість космосу, куди всіма фібрами своєї істоти рветься романтик, доводиться йому зазирати до «глухих заулків», бур'янами зарослих, а там на місці «урочистої комуни» — «харя

непереможного хама» розпаношилась. І Хвильовий так само пильно й до тих заулків призирається і вибирає з них типові обличчя, даючи досить повну картину всього сучасного побуту й цілу галерію сучасних образів, що заливають собою окрушини революційного епосу. Партійні робітники, «попутчики», совітські службовці, письменники, що «халтурили всі, за гонорар», самозвані «професори», повстанці, просто обивателі, здебільшого з почуттям кривди на новітній лад — усі так чи інакше одбилися в оповіданнях Хвильового. Страшне, убійче вражіння робить той ніби новий побут власне дуже старосвітських людей. Бруд, своєкористливість ненажерлива, біганина за фізичними втіхами, безсоромність, гідь, обмеженість, претенсійність, неуцтво — ось чим позначив своє панування «непероможний хам», занечищуючи все, до чого не доторкнеться своєю рукою. «Темна наша батьківщина, — признається, на це все дивлячись, наш романтик. — Розбіглась по жовтих кварталах чорнозему й зойкає росю на обніжках своїх золотих ланів. Блукає вона за вітряками й ніяк не найде веселого шляху... Болить наше мільйонове серце, і хочемо запалити їй груди своїм комуністичним сьйвом... Темна наша батьківщина...» («Солонський яр»). Зів'яли романтичні мрії, злиняли фарби, зчорніло тло — і повилазили з усіх закутків потворні «харі непереможного хама». Кидає поет ліру, хапає бича до рук і з такою зброєю робить їм перегляд. З Хвильового зовсім не сатирик, у нього наскрізь лірична вдача, але така вже дійсність, що як тут не писати сатири: навіть шарж, карикатура не завжди встигають за дійсністю. Візьмемо з цього погляду одне тільки оповідання Хвильового «Заулок». У ньому маємо: перше — «червоного професора», тов. Гамбарського, що «нагадує чехівського телеграфіста Ять»; друге — Аркадія Андрійовича, старорежимного в канцелярію закоханого урядовця, що збирається вже записуватися «в партію», — тепер єдина єсть

партія; третє — дружину його Степаниду Львівну, ніжну жінку й хорошу господиню, надто льюальну піддану свого колись царського, тепер комуністичного «отечества»; четверте — Мар'яну, дочку їхню, пишну панну, що, покинувши середню школу, пішла служити до «че-ка», збирається вішатись, а щоб не було вороття, «сьогодні вночі віддалась сифілітику». Ціла колекційка «нових людей»... Та ще в додачу опостінь «жили комольці і завжди тривожили заулок своєю агітаційною бадьорістю». А ось одна рисочка з «нового» побуту:

...В кімнаті, де висів раніш Олександр II, Ніколай II, а також білий генерал на білому коні, — висять: Ленін, Троцький, Раковський, і манесенький портрет Карла Маркса. Степаниді Львівні сказали, що Маркс — жид, і вона образилась, тому що раніш вона цього не знала й казала всім, що Маркс — з Петербургу! З того часу — не великий, а маленький. Про Троцького Степанида Львівна каже: — Ну, і що ж, що жид? Він же не хоче розігнати всі установи і служащих?.. А жида я знала й у Полтаві, бакалійника, зовсім не поганий, навіть навпаки: і в борг давав.

Зінов'єва Степанида Львівна не повісила, бо дуже кучерявий і молодий.

Одмінилась декорація, інші висять портрети, але дух той самий лишився, що й за часів Гоголя... І ця зразкова компанія, то вже не одинока легенда, що гидотне повертає на величне, навіть не окрушини героїчного епосу, — це мікрокосм гидотности, в якому одбився ввесь космос, себто новий лад, що встиг зійти вже на прастарі стежки, безнадійно на них загрузнути, та ще й їх лишив позад себе далеко. Не дурно Хвильовий одне своє оповідання починає промовистою справкою в зоології: «... має сорок чотири зуби, *sus domesticus*: йоркширська, темворст, суфолькська, есекська і ще багато: І ще: *sus scrjfa*: дик, веper — є в Азії, залишився і в Європі», — і розповідає про

«відповідального» (теж технічний термін!) Карла Йвановича й Хаю та про їхній гурт: і вепра не треба, щоб побачити зразок щиро-свинського життя («Свиня»). Не дурно також згадане оповідання «Заулок» кінчається символічним образом, повним глибокого песимізму: «з стріхи одноманітно падала крапля на камінь. Ішла глибока сіра осінь по сірих заулках республіки», а натовп юнаків-комсомольців «з криком і реготом кинувся в туман». Видко, справді таки по-осінньому вже сіро, туманно і тільки по-агітаційному бадьоро, коли романтик, мрійник, лірик до сатири береться... А коли вертається до романтики, то з-під пера його виходять такі одчайдушні твори, як згадана вже «Зелена туга» з її настирливим приспівом:

Куди звернуся я — дощі, дощі! і мряка!
Куди дивлюся я — запорошило, ніч.

Дійсно — хоч в око стрель, — такий висновок впливає із спостережень найталановитішого з пролетарських белетристів, за яким уже йдуть молодші (Ів. Сенченко, О. Копиленко й ін.). Характерно, що мало не кожне його оповідання кінчається отаким смутним, повним безвісти й безнадії та недовідомости акордом.

І проте не песиміст із Хвильового: не дурно в нього так багато веселої синьої фарби розлито. Він повен віри в свій комуністичний ідеал і зовсім не самої но «агітаційної бадьорости». «Я виходжу на новий шлях і мені радісно. Поперед мене горить зоря, як і колись горіла. Я її кладу в своє волосся — і вона горить інакше» («Редактор Карк»). І повен він ще тієї глибоко-совістливої щирости та безбоязности, що тільки у справжніх бувають талантів і люблять правду над усе, хоч яка вона буде колюча. «Революція творить новий побут, — каже Хвильовий, — і треба писати революційний побут» («Редактор Карк»). І він пише... Бачить плями, багато бачить плям на тому

побуті — зафіксує їх сміливою рукою. Натрапить на щось людське в старих постатях — і з лагідною посмішкою трохи не спочуття змалює вам навіть «шляхетне гніздо» з такими кольоритними в ньому постатями, як «дедушка» або Васильковаль з його жалями за газетою «Новою радою» («Шляхетне гніздо»). І разом гордовита впевненість, що в його оповіданнях «зав'язка — Жовтень, а розв'язка — соняшний вік, і до нього йдемо» («Кіт у чоботях»). З Хвильового безперечно цікава постать саме з художнього погляду: ще не вироблена, не вирізьблена, не докінчена навіть, але сильна. У нього широкі можливості: бистре око меткого спостережника разом з незалежною об'єктивністю художника, вміння різко й рельєфно, без страху зачеркнути контури, вложити в них промовистий образ, знайти відповідне слово без зайвої розволіклості, округлити цілу картину яким-небудь загальним штрихом. Люди у нього здебільшого живі в дії, в описах багато руху, широкого захвату, повітря, синіх просторів — і тому так радісно і весело його читати, дарма що фон оповідань тьмяний, а події — як от «Бараки, що за містом» — іноді просто жахливі. Ось вам:

До слобожанських Млинків підійшли могутні ліси
Полтавщини і за три верстви зупинилися.

Стоять стіною, хмуряться.

В гущавину доріжка по папороті, повз сизі кущі, до
Солонського Яру.

Солонський Яр: яр і село.

В селі пахтить дубовим молодняком, стоїть над яром-селом,
а нижче в провалля поплентались стрункі й темні явори, і тільки
за десять верстов виринають, щоб мовчазно відійти на захід, на
південь.

Удень над селом сковзається клопоть перламутрових хмар,
а вночі хмари зникають за проваллям, тоді Солонський Яр

горить огняницями — і ліс, і село, і небо.

Тоді горить, чарує папороть.

Солонський Яр — природна фортеця.

Солонські острожники казали:

— Є Холодний Яр, а це Солонський Яр... Атож...

(«Солонський Яр»)

Та разом з такими простими, але сильними, вирізьбленими неначе малюнками здибаємо у Хвильового й чимало манерности, вишуканости, що важить на певний ефект, примітивних одбігів, своєрідного моралізування. Здибаєш отаку, навіяну сучасною російською белетристикою манеру загравати з читачем — і мимоволі пройме тебе досадою: навіщо це? Не прикраса воно, а вада в творах Хвильового, і йому треба додержувати раз-у-раз власної манери — писати просто. Бо тоді виходить і сильно.

Сергій Єфремов

Молодість2

2 Перша збірка поезій М. Хвильового. Видана
Всеукрліткомом. Харків. 1921. — *Прим. ред.*

* * *

О рудні, ваше свято,
Вітайте жебрака.
Приніс вам слово-злато
Яскравого Франка.
Цегельні, цукроварні,
Хапайте неба смак —
Ковші несучи з броварні
І блискавку-маяк.
Родився я у клуні,
В степах мантачив сміх,
Виховувався в буйних
Просторах золотих.
Але колись заводи
Покликали міцніш,
І я в лани, городи
Встромив забуття ніж.
Поручкався з телицею,
Коню, волам вклонивсь
І до заліза й криці
Хлопчиськом покотивсь.
І дні пішли за днями,
Себе я гартував,
Відкрились інші брами,

Інакше заспівав.
Тепер іду новітній
І лине буйний спів.
Я вам, заводи рідні,
Несу вінок з огнів.
О рудні, ваше свято,
Вітайте жебрака,
Приніс вам слово-злато
Яскравого Франка.

Скляр

Під пахвою у мене скло
Тихесенько дзвенить у скриньці,
Дивлюсь — на обрію веслом
Зоря гребе у східній криці.
Дружок мій любий — діамант —
З кишені блузи щулить око,
Ох, як він весело в туман
Застромить погляд свій глибокий.
Іду по вулиці, а скляр
Яскравко — ранок кучерявий —
На мій дзвінкий крокує шлях
В палаючій і голосній заграві.
Один лиш мент — і діамант
Його і мій — веселі друзі
Назустріч підуть крізь туман.
І заспіває серце в блузі.
Ах, я не маю теплих слів
Намалювати ту хвилину.
Я потім довго-довго млів
І досі плавко лину-лину...

* * *

Не шкодуй, моя мила мати,
Що я степ рясний залишив —
Я говірку свою кострубату
Заплітаю в русявий кужіль.
Подивись в мої очі прозорі —
Журавлині там ягідки:
Твойому заповіту я вірний.
Як і завжди, вихревий, меткий.
Ледве ранок тремтячий, рожевий
Заголити темряву підскоче,
Я, як сонце безкрайо веселе,
На завод положу свої очі.
Не шкодуй, моя мила мати,
Твоїм серцем я всіх наділив,
Подивися на ранок мій радо
Після грому і зоряних злив.

Весняне оповідання

Гість-веснянка! Гість-веснянка!
І полетіло по покрівлі злото.
Ранком
Цвіте глодом.
Ранком
Беру я квач, цебрайко
І по дахах залізних
В блакитній пісні
Розстеляю і розстеляю фарби китайку.
Гість-веснянка! Гість-веснянка!
Моя паланка

Червоніє...
До мене, малеч, молодь... всі!
Коханко-сонце, потруси
Свої сріблясті, ясні вії.
Малюю.
По даху мій квач пливе, пливе...
Чую...
Неначе поруч хтось зі мною,
І ніби другий
Квачує іншою рукою...
Незримі рухи...
Стій!..
...І розсміявся раптом дзвінко:
То пензель — промінь золотий —
В покрівлю заздро з чохом дзінькав.

Після громовиці

Ох, нарешті!.. Прокотилась!..
Гармати грому в далечінь,
Нема хмарин важкого тіла
І бавиться, і бавиться відмолоділа височінь...
І лише іноді бабриські
Від блискавок — жарин
По обрію так низько-низько,
Неначе крила золотих пташин.
Басейну бовна бірюзова
Рядниною безмежно простяглась...
Живи! — сріблясте, вічне слово
Я чую в цей бадьорий час.
На тротуари жваві очі —
Калюжі викраяні там

Безкрайо, заздро і охоче,
Кравець я, по бульках-голках.
Цей ясен зовсім збожеволів
— Нащо прискавкою? не мить!
А проте промінь ще не кволий,
Як прас по змоклі побіжить...
Не витримав, хапнув сорочку
І голкою стьобнув притьмом
І ниток білії рядочки
Вперед, вперед! бігом, бігом!...

* * *

Мліти в полум'ї вік, без кінця
По машинах очима плигать,
Верещать, як мале поросля,
Все полапать, пізнать.
У обіймах гартованих днів
Розправляти залізні м'язи,
Повну діжку червоних огнів
По шляхах і по стежках носить.
В краєвидах сичать, шелестіть
І сягати відважно вперед.
Шлаків золотом світ запалить,
У повітрі хапаючи мед.
О життя, громострільний коваль,
І ти, кузня — земля громовиць,
Я, ваш син, — хуртовина і сталь,
Ваша міць.

Соняшна вага

Рудії соняшні м'язи
В обіймах міцно тиснуть-тиснуть...
Але вагу я цю носив,
Як сурма срібноструйну пісню.
Гнідої спеки оберемок
Лежить у мене на спині,
І в далечінь неначе йдемо
З тобою, золотий паліє.
Куди? Навіщо це!
Лиш би туди, за обрій чалий...
...Я вдарив ще раз топірцем
І грюки лунко поплигали.

Швець працює

Цок! Цок! по цвяшках
На підошві стежки дві —
Це я вам —
Чобітки.
Не дивіться, що я плюну,
Розітру, як скло блищить.
А який, який я юний
В цю веселу мить.
Аж по лікоть голі руки:
Праця в хаті, а важка...
Цитьте, йдуть до мене з бруку...
Цок-цок! по цвяшках!
.....
Пальці правої в живиці —
Сучу дратву я, шарпак,

Але очі — зоряниці,
А на серці — мак.
Віск пролинув
Раз і... два.
І зігнув я знову спину —
Пара буде ще нова.
Шило в шкіру зашилив я,
Дратва шиє, шаркотить,
Шепіт в шварі... Шив я, шив я —
Швидко в шевні все біжить.
Раз-два! Раз-два!
Пара буде ще нова!
На колодці маю чобіт,
Прошу тих, хто з смаком робить,
А я знову дратву в руки,
Потім цвях, а далі... стуки...
Цок-цок! по цвяшках
На підошві стежки дві —
Це я вам —
Чобітки...

Що нам морок

Там, де вітер
Лепетень
По підметах спорохнялих,
Коливались
Златовіти —
Йшов новітній день!
Гей! сідаймо всі на релі —
Гайдабурити гайда!..
Морок, смуток? Я веселий —

Молотка дзвінкий удар!
Тіні —
Зникли. Вечір синій
І — кривавий...
Що мені?
Я до цього також звиклий,
Як до мене тьмяні сні.
Уквітчали
Небо зорі...
Зорі списики у простір.
І сьогодні, як і вчора,
Морок хмуриється від злості.
А у мене біля серця
Сиза горлиця туркоче,
Серце з ретязя зірветься
І голубку залоскоче.
Що нам морок, що нам смуток?
Ми йдемо — наперекір,
Ми — весні найперші гуси,
Наші дні — бурхливий вир.

Біля коксової печі

В коксовій пічці моїй,
В лютій палкій завірюсі
Спеки шаленої рій
Метушиться...
Друзі!
В хвилину цю життя гойдає,
В грудях живець тремтить, плигає,
Мрії, як ті зоряниці,
В повітря стрілою

Серце колотиться...
Колотиться...
Б'ється
І за горою
В травах крицевих пасеться...
Лопату беру я
І в пащу... вуглем!
Годую, жартую
З веселим огнем.
І ніби той дощик, що в спеку на мить,
Вугілля у пічці хрумтить, ляпотить.
Парує... Парує... не вірте, що дим,
То чорний родючий простягся килим,
Каміння — жарини —
Агати, рубіни,
І небу подібна лежить бірюза,
Правіш діаманти
Смарагди, сапфіри,
А там аметисти
Й ранкова роса...
.....
І ніби сам —
Я весь в каміннях,
І ніби цілий світ
В коштовній зоряній короні
На сонцетроні
Горить, тремтить!..

Молотки

Витанцьовують, сміються
Дзвінко, дзвінко молотки

Про весілля революцій —
Цоки-цоки-цокотки!
Міх задихався, не встигне,
Важко — міх! — зідхав...
Грюкотіли десь машини,
Я з товаришем кував.
Іскри бризками повсюди
І нема,
Кузня їх вгорі закруте,
Проковтне пільма.
А у горні шаруділо
Листя золоте:
Дух міхів підняв на вили,
Віником мене.
Ну і день! Сорочка в піні
Візерунки на спині,
А в очах перстніє синьо,
Як у червеньові дні!
...Тільки це згадав, як танки
Знову в танки молотки
І виспівують про ранки:
Цоки-цоки-цокотки!..

Іду я додому

Вечір.
Іду я додому, на захід, в посьолок.
Плечі
Болять.
І хмари по небу накупчилися в сволок,
Останнії плями зорі миготять.
Чогось повернувся, дивлюсь, над заводом

Посіяно сотню зірок — ліхтарів...
Ой, що ж то, ой що то?..
Зомлів.
Радість буяла, а в шумний будинок
Від мене пролинув весни первоцвіт,
Бо й небо не встигло сірчанку розкинуть,
Як наші сріблястих огнів краєвид.
Іду я додому, на захід, в посьолок,
Мурашка по тілу і раптом в плече,
А хмара — чавунний, розпатланий сволок —
За сонцем русявим тече...

В дощовий день

Дощовитий день пільмою накривався
І плазував туди-туди, в кубло
І в спину встромлено нахабному ворязі
Раптове соняшне жало.
Сорочка зараз не співає
І лише згадую, як міх
Поліз в горно, поліз повагом
А відтіля — тріскучий сміх...
Нічого! Наче й не примітив:
І дощ і день як не було...
А проте, з неба сірі свити,
Щоб завтра сонце аж... гуло!..

Уривки

I

В темно-синю ніч
Ми по драбині на спис.
Наша струмоч'я річ,
З нами на зоряний віз.
Вітер в оглоблі хмар,
Місяця ріг — дуга,
Грім один удар —
О, буревіє, шугай!
Хутко небесний килим
Блюзою буде весь
Буйно-залізний грім
Грюком отдасть честь.
Хочемо ще капелюх —
Онде Волосожар,
З різнокольорих дуг
Зробимо пояса шар.
Ми роздеремо ніч,
Задзеленчить зоря,
Наша біжуча річ
Лине туди, за моря.

II

На Марс! На Марс! В ряднині хмари,
Що суне з пащі димарів,
Під молотків міцні удари
Наш натовп вгору —
Летів.

Уже земля, як всі планети —
Як зірка оком у глибинь
А ми... а ми що блиск комети,
У сферах сонця — голуби.
А там життя, там — не провалля
Країни інші систем других...
Наш пал туди, все вище, далі
Як fuga біг.
Сатурн горить, чекає натовп...
Чекай, чекай! до тебе ми —
Нас цілий світ, нас так багато,
Ми весняні, гучні громи.
І пал наш знову прямує в Космос
А наше серце — в гондолі злив...
Туди, в блакитні гарячі грози
Стрілою натовп —
Летів.

Досвітні симфоніїЗ

З Друга збірка поезій М. Хвильового. Вийшла також у виданні Всеукрліткому. Харків. 1922.

Досвітні симфонії

I

Аз єсмь робітник...
Моя буденна блюза — що погляди сині коханки
...вмить помутніли від шторму
...в поглядах синіх коханки стогнуть пороги
...в поглядах синіх коханки
в муках рожеві дороги.
Стрілець — той знає смак,
коли запахне перший вистріл
А ти весна,
ти затрояндила в повітрі млистім?
А то здивовано тополі
зашестять і
змовкнуть
А там, вгорі
неясно зашумує.
І от белькочуть над головою журавлі...
Ой, журавлі!..
А то з повітрям ніс веде переговори
І баско б'ється в ґрунт моя жага,
бо з кобилиці ллється сонце.
Я бачив ніжки під кущем

...бунтарка — кров: експрес на волі
Прохав і плазував —
іще! іще!
А обрій розплескав солодкий стогін.

.....
Ах, я не зрівняю пахощі своєї блюзи —
ані з поглядом синім коханки,
ані з смаком першого вистріла,
ані з мукою в тих журавлях.
Моя блюза пахне —
вугіллям
...до гавані летіла хвиля
— віялом — а там розбилась
і потонула над морем.
Коли це було?
— Ат!
То — пахне моя блюза —
вугіллям.
Моя буденна блюза — і погляди сині коханки,
що вмить помутніли від шторму
...в поглядах синіх коханки
стогнуть пороги
...в поглядах синіх коханки
в муках рожеві дороги.

II

Зачорніло на путі,
а на серці синій смак.
Там на плесах за горами,
за горами на узліссі
задрімала осінь.

...А ми —
до брами йшли
з посьолку
...чи християни у катакомби?
...Середньовіччя сниться...
А там —
вже підіймався вгору гомін
і вже гуде, гуде і розсипається залізо
— до неба ліземо в задумі.
В списках... чи може над списками?..
круки заснули... стережуть.
А далі простір, фіолети,
А далі — далі трап
і води — води розплескались —
блакитного цебра.

III

Сонце! Засмійся у мій кошик!
Полоскочи моє блискуче долото,
як я замріяну далеку далину,
Полоскочи і їх (а з ними й я!)
оті поеми героїчні,
що викликають до чола віки-епохи...
Сонце! Я такий романтик, як і ти,
і до мого серця
завжди нового
свіжого, свіжого, наче липовий цвіт
босоніжки-феї — золото ліризму
під жаги зідхання
з криком!
з криком!

упадуть!
Сонце! Ох, ти, сонце моє!..
А все ж таки і ти захмарилось.
— Думаєш?
...Замислилося сонце...
Крізь повінь хмар, в глибині вод
замислилося сонце.
...Розтаборилась тінь
...Яка глибінь! Яка глибінь,
коли замислюється сонце.

IV

Аякс... Аякс...
Син чоловічий у стихії,
в гармонізації природи
Син чоловічий йде!
За кроком крок —
іде!
І сниться йому море
І сниться йому шторм.
А він такий похмурий...
Але він все поборе!
Але він все поборе!
Аякс... Аякс...
Під дзвони криці
і мислі-птиці
— понеслися.
.....
...А із землі — піднявся гул...
Куди цей гук? Куди цей гул
великого із велетенських князя?

Я зачарований стояв —
симфонія досвітня — почалася.

Клявіатурте

Клявіатурте розум, почуття і волю —
клявіатурте!
Шукайте метрополію свідомого життя
Собака почуває проміння сонця,
а ти — о чоловіче — ти знаєш блиск
байдужих зор?
Кінцеві межі кучугурять
і вишкіряються з пільми,
а там нікчемність: атом-нуль
...Куди це вітер так війнув
з пільми?
Пустіть по тирсі Арімана
свій гострий нюх!
Пізнайте все в віках і над віками.
Майдани в марності загрузли —
у калюжах
...не мітингуйте мій патос!
Бреде слизька і мрячна осінь.
Ми чули-бачили і вибухи і морок —
чи то сузір'я мріяли в снігах,
коли по рейках тихих семафорів
пливла зелена
фантазійна
путь?
А сьогодні ваше ізмарагдове слово
на чорта?
На чорта, коли нема молитви?

Кінь непідкований — негідний,
кінь непідкований по брукові не побіжить,
а ми хочемо —
без межі,
д'ех — без межі!
Молимося тобі, невідомість минулого,
сучасного і майбутнього.
Молимося мудрості і віку, і секунді.
Молимося тому, чого не знаємо,
бо наша молитва-жага все-всепізнання
Клявіятурте розум, почуття і волю!
Клявіятурте!

Тіні

В серпанках вечори проходять біля вікон,
за пічкою квилить сіренький смуток.
...Сьогодні дико...
...Тіні, падають тіні.
Свист нагая Тера,
Хлопці! Скоріш на коні!
Коні!
Коні!
Коні!
Жах.
Зав'юшилось обличчя кров'ю
...на ярмарці колись.
Чого ж ти, ніч, не сплянтувала брови?
Чого?
Темно, в голубих проваллях мряка,
Я казками снити захотів,
а небо найнялось напевне плакати...

Старчихою — торбинка з сухарем,
із зморшками турботи на чолі
звернула доля на тернисту путь
А там,
а там
уже ідуть
ідуть
ідуть.
Куди?
Інтимно так колись приплили і відплили
Плескалися моря... ой, човен мій норець!..
Тоді пурпурила і розлилася повінь.
...Тіні, падають тіні
Свист нагая Тера,
Хлопці! Скоріш на коні!
Коні!
Коні!
Коні!
Жах.

Ми

Ми проходили повз шахти...
Ми — любовниця і я.
Сонце грало на сопілку
грало липко на сопілку —
ліденцеву.
Я за руку її взяв
й наші очі упірнули
в легіт.
Ах, як легіт засміявсь
і бузково і тендітно,

коли дзвінко біля серця
на пляшках хтось вибивав.
І звернули ми на стежку
...чи то в сонце увійшли?
— Розкажи мені, соколе,
про світанок?
...над криницею світанок,
а навколюшках бори.
Метушилася заграва:
в спогад бив прозорий шлак,
Леопардило м'язами —
...Я як криця був міцний,
а вона тополю знала
що, струнка, весніла десь...
Ми проходили повз шахти —
Ми — любовниця і я.

* * *

Подивись на крицю — потонули очі,
В криці пророкую про останню ніч,
Докує зозуля — і замовкне в нетрах
І шугне в кошару по кошачі шум.
Розплети задуму на полотнах сонця
...Хочу божевільно, хочу через край,
Бо в сонця далекі за Шляхом Чумацьким
Кинув хуртовинно поклик золотий.
Снив я в кочегарці — на жарині погляд,
Сумував лосунем в лісі восени,
Як ховався місяць в пелюстках світанку
І так тепло сіяв діаманти схід.
Розплети задуму на полотнах сонця

...Хочу божевільно, хочу через край,
Бо в сонця далекі за Шляхом Чумацьким
Кинув хуртовинно поклик золотий.

На цвинтарі

Цвинтар. Шелюга. Хрести.
Братерський спокій
Тут.
Цитьте! Прислухайтесь!
По сходах угору все вище і вище,
Неначе сама невидима доба
На темне підбанне високе горище
Теленькати лізе дзвонар.
...І раптом —
гармати, тріск кулеметів
і вереск в блакить:
— Нема неба
Нема!
Єсть —
Бороть — ба!

Пам'яті Гната Михайличенка

Із клясою громів
твое життя —
«роман блакитний».
Товаришу! сьогодні ми всесвітні,
безсмертні, як життя
і вічні, як простори...
Не згорнемо свій стяг
і ще раз вдаримо об землю «вчора».

Шопена в спогад лиш на мить, —
не домовина кличе — домна.
Товаришу, сьогодні ми
в літаврнім «дома».
Загинув ти, а там...
Та не сконає марсельеза
Лишень в борні, лишень в боях —
і ти і я.
Він чує нас... блакиття хвиль,
Ах, на хвилину в тугу чола,
а потім біль — в провалля біль
І ще раз вдаримо об землю «вчора»!

Смуток

В зелених композиціях сьогодні ріс,
а потім довго з корпусами
з міськими корпусами розмовляв.
І руки бліді, наче місяць
...його, його далекий сніп!
до мене геній простягав:
— то Леонтовича зелений,
зажурний, як осінній дощ.
Журба, турбота і сум, і смуток
вклоняюсь вам!
Люблю у полі, на могилі
стояти в вечорах
і прислухатись і молитись
тому, що там жевріє ледве,
коли далеко на селі
перекликаються собаки.
То в композиціях зелених

росте мій дух
— гармонія істоти.
...В зелених композиціях сьогодні ріс...

За обрієм зима

Посьолок на горі, а там — завод сизий.
На серці пелюстки так тепло-тепло: мак.
Вже одцвірінькав птах свої жагучі меси —
За обрієм зима.
За обрієм зима, а лебедині крила
Не видно на шляхах — жевріє листопад,
Але і промінь-цвіт не намантачить рала —
Захворів у степах.
Добраніч! У вирій ми, гуси, простяглися
За вами й я туди (вовтузиться сумнів),
І завжди так в житті: до сонця несемося,
Лишень затихнуть десь його палкі пісні.
Лосунем поплигав вітрець жовтоосінній,
Росте на думці дуб з голісіньким гіллям,
Гудок. Товариші ідуть, як франкмасони,
І на спочинок теж задумливі поля.
Мовчазно. Шарудить лишень змарніле листя.
Похилий пес пробіг через сумний байрак...
В якій гармонії я дочекаюсь гостя?
За обрієм зима...

Голод

Обгризли дерева за повіткою коні,
Гаряче дмуха вітер в степ,
Кублиться по шляхах і по оселях стогін —

Жах росте.
А сонце нагартовані язики гостре,
А сонце в рослину смертельні ножі.
Гинуть у тузі тремтячі роси,
Розпука біжить.
Мандрують на бездоріжжі халабуди,
За ними стежить журний рип,
А на горизонті в фіолетах закутий
Конає спечений грім.
Збентежено дивиться неосяжна блакить
І одцвітають блідволосі дні,
За повіткою голодні собаки
Доїдають торішній гній.

* * *

Моя золота береза
зажурно дивиться в вогку імлу.
О, де ви, де ви, зелені плеса
моїх розпорошених дум?
Вчора доходив до тропіка
і в палкучих просторах запалював душу,
а сьогодні я, кучерявий хлопчик,
до льодового океану рушив.
Собакою буду верещати,
ніби гицель мене в неминучі общеньки.
Я пручатимусь — не хочу за ґрати,
не хочу!
Піду я у робітничий квартал,
заховаю там склизький сум...
Ах, яку я важку вагу
біля золотої берези несу!

Павлові Тичині

Кохаємо залізо й мідь,
Бетони і чугуни —
Від них родилися громи,
Але і співні струни.
Нарешті ранок забуяв,
Країна зорі має,
Списами, шаблями в боях
Ми з неба їх здійсмаєм.
В пилу вовтузимось щодня —
Квітки нехай в долині.
На революції конях
Сконаєм у борінні.
Наш кінь реве, копитом б'є,
Подібний завше бісу,
І панцир радості кує
Новий коваль залізу.

Народна пісня

Ой зацвіла папороть
зацвіла,
на Купала в темряву
між дерев.
А у лісі реготом
лісовик
прокидає шелести
і жахи.
Ох, як хочеться, хочеться
взяти скарб —
ті червінці-блискавки

під дубком.
В позолоту кралею
увінчать
це життя сучасне,
що скиглить.
Ой зацвіла папороть
зацвіла
Та не в казці жити нам,
а в борні!

* * *

Битими шляхами побитими
буряк рясно поле вкрив...
рипіли вози, гарби —
йшли: час вів.
Співали пісні голосно,
а на розі висвистував лимар.
Далечінь вабила, вигравала
(кольорами фортеці),
а позаду обізветься
пільма.
Та невже то, братці, нема далі шляху?
Та невже то завше золотее поле?
Ой ти, моя чорнобрива воле!
Тільки далі шукати тебе..
Тільки далі!
І в душі захлюпочеться дзвін.
Молотки! Молотки!..
Далі! Далі!

* * *

На вулиці Свято —
у вікнах дівчата
з хлопцями заводськими
ще й за рученьки взялись.
— Ой, куди ж ми йдемо,
парубки кремезні?
— У завод! У завод!
— Ой хотілось любії
на лани широкії
в квітах поринать!
— Ні! Туди не хочемо
що-на! заовтузилося —
ми йдемо кувать...
Одказали хлопці
й потягли за рученьки
молодих дівчат
І затихла вулиця,
де оселі туляться
до повільних хвиль.
А на брамі мрійними
золотими дзвонами
проросла блакить.

* * *

У полі голосить мати
Така худенька мати в зморшках,
А на душі у неї волохато,
І одцвітають синьоокі волошки.
Дивиться на шляхи жахні —

Завели її сина Олелька...
Ой, ви заводи й шахти
Буду я з вами без веселки.
Які ж то, які ж то тайни.
Крають матірне серце
І коли ж її син розтане,
Як голубка, що у височині в'ється?
Не розуміє матуся що се,
Коли рух до офіри прийде
І голосить, худенька, голосить,
Як той старець-вигнанець Овідій.

* * *

За зеленим гаєм
покотився стріл
Хмари зграї
Дим.
Тумани у лузі,
по ланах.
Нубо ще охмарте —
— Бах-ба-бах!
Розстріляли поле,
розкидали цвіт,
а бандура в зорях
у руці.
І криваве море
бездоганний сміх
налива повітря
фарбами весни.
Ще раз покотився
від гармати стріл...

тікає морок
стовбурами... дим...

Слово повстання

Слово «повстання» таємне
Чув я, як в тирсі давно
Вечір збентежений, темний,
Скиглив повстання зерном.
В грудях на серці зростала
Хвиля бурхлива — живець,
Подих скорботи невдалий
Здатний не був вже на герць.
Також схопив я повстанця
В жвавих ланах громовиць,
Чув я повстання в зідханні
Кволих байдужих телиць.
Щось ще гойдається в думці —
Що? Небезпека, не варт?
Солодко вмить перегнуться
Щастя підхопити вжарт.
Слово «повстання» палюче.
Блискавка грізна, зросло —
Бачиш, як певно, жагуче
Світ обгортає крилом?

Тріолети

I

Маковіє чайка на воді —

То на сході проміння гуде,
Щоб покласти в колиску людей
Маковіє чайка на воді.
Всесвіт хворий, хвилюйся, радій
Се спаситель до тебе гряде...
Маковіє чайка на воді,
То на сході проміння гуде.

II

Мандарини із Мальти везуть
І у фуру впряглася зоря...
Зникни геть, на майдані бур'ян
Мандарини із Мальти везуть.
Хто це крапа осінню сльозу?
То пітьма шкереберть за моря.
Мандарини із Мальти везуть
І у фуру впряглася зоря...

* * *

Стовп... Стовпи...
Кабель переплітається над землею.
Переплітається.
Шлях,
Брук,
Гук.
Ідемо і шукаємо щастя
Голубиною,
Навіть місяць блідолиций
Зернить...
Стрункіш прискореним кроком,

Оком!
М'язи накрийте,
Легені в міх!
Тріщить під силою громовиці
Старий дуб...
Стовп!
І кривавими солдатськими багнетами
Розпанахало нетрі.

* * *

З одного боку посіпаки, продавники,
кнурці,
А з другого мерці,
Або не хочуть до нас іти з блакитним
словом
О, де ж ти? Де ти, златоустий
Співець індустрій?
Від цукроварні, що леліє
Ряснозелений погляд поля.
До рудні крок.
І потихеньку туди, під браму...
Мамо! Мамо!
Ми вже не бачимо твоїх квіток.
А наші груди хочуть ласки...
Ох, ласки-казки
Про життя прийдешнє.
Послухай, весно гуртова!
Наш потяг в небо не погасне
Він — спіле сонце у жнива
Того й чекає забуяти,
Як після дощину рілля...

Та хто ж візьметься оспівати
Закинутих хохлів в Донбас?
То ми до вас, коханії брати
Бо з музою одружились вже
І з вами підемо туди —
За обрій.

Ах, як мертво

Ах, як мертво навкруги, як мертво,
Запеклися на залізі уста іржі,
Пеленає революції мовчазні жертви
Моїх думок розпатланий кужіль.
Застигла тиша і скиглить
Круків примарною печаллю...
Невже не можна запалити
Тебе, заводе, хоч одчаєм?
В зубах шматок у вальківниці —
Це рейка, й не родилась так,
А рот давно розкритий пічці.
Губою П'ятий не хитав.
Цвірінькає піддашся горобцем
І переможно небо тулиться до скла.
І навіть сонце тут несе яйце
І зимного і літнього числа.

.....

О, рогаль-лосунь
Синеблюзих мрій,
Намантач косу —
Вітегострий ріг.
Не підстреле, вір,
Сагайдак руїн.

Там росте пирій
І нема шипшин.
Але мовчить застигла тиша...
Ах, як мертво навкруги, як мертво!..
Пеленає революції мовчазні жертви
Моїх думок розпатланий кужіль.

* * *

Коли куделить павутиння
В зеленій ятці і на корчах,
Паланка димарів убранням синім
Кладе на простір весь похмурую печать.
Корінно тхне у травні над бузами,
Садок нап'явсь білизою квіток,
А батько мій із козубу звисали,
Землі шпурляючи залізне мито.
О тату, тату, хто більш тебе кохає?
Який дарунок я з блукання принесу:
Ти кожний день в устах огонь ховаєш,
А я його раптово тільки ссу...
Невже забляк той час годин у криці,
Коли котятком я в залізнім животі,
А потім вилізав з-під сивої спідниці
З овіяним лицем, кремезний і рудий?
Невже я загубив доріжку із посьолку,
Розтанув твій злунований гудок?
Невже ми все життя проклацаємо вовком
І не побачимо вогневих ягідок?..
Чайма-димар в очах, і мариться з скиглінням,
О де ви, заводські струнки мої списи?
Паланка димарів убранням сизо-синім

Ховається в моїй закованій сльозі...

* * *

т. Сосюрі

То диму молоко душа на жито точить,
З телячих стійл йдемо в шатро сталевих днів,
Маячить шлях один й не підуть наші очі
Ловити злота цвіт, блукати по стерні.
Бузок дзеленькотів про содові заводи,
Дзизкучий дзиз опік в ту мить змарнілий зір,
Коли заліз в твій спів — у мед золоторотий —
Й зазнав, які пісні везуть твої вози.
Та як же хороше гуртом зорю кохати
І мити їй в ставах волосся блиск рудий,
А з днем новітнім йти — з цим півником чубатим —
По пахощах життя у зоряні сади.

* * *

На мінори розсипалась мряка,
І летить з осики лист,
Але серце моє не залякло,
Не замовкло, бо я — комуніст.
І іду я дорогою, вітром,
На долоні у мене зоря.
Завтра маю пітьму освітити
У тайзі, у морозних зирян.
І ховаю в курначчя генія...
Це — не Будда, не Магомет, не Конфуцій
І не приймете ви його без преній,
Бо він із черева Революції.

А на дворі, «memento mori».
Тротуари бредуть в журбі
І вистукують — чуєте? — скоро
Закришталяться й очі повій.
Та не зріжу собі я голову —
Залізник я, і чути мій гук,
Краще вмить опинюся голий
на снігу!..

* * *

Безмежно журнії оселі.
Ваш пильний погляд на красу
У пісні навіть і веселій
Ранений сховує лосунь.
Яка то скорбна далечінь.
Коли у присмерки під тином
Надхненні діви й парубки
Село колишуть, ніби в казці,
Своїм ойоканням лунким!
Жевріють спогади... про що?
Ох, повідь барв, не потопи
Жагучий потяг в безнадії
Степи! Степи!
Від вас степи, я!

Блакитний мед

Блакитний мед до уст прилип,
душа — метелик колекційний,
приколена надхненням до небес.
Атени... ах! цікаво... ах!

Блукав і там над містом місяць
і до піщаних берегів
тріпотно кораблі тяглися,
а в щоглах кублився
уламок бурі.
Але не бігали тоді за гармонійними синтезами.
Не музиканили повітря
аеропляни.
Лишень увечорі шуліка
кружляв вгорі,
а біля нього метушились
тендітні ластівки,
що потім крапками сідали
на височінь.
Атени... ах! цікаво... ах!
Душа — метелик колекційний
летить ще далі, в міжпланеття.
Вже пролетіла спогад другий,
на третім раптом розп'ялась...
Чоло прострілене не жалом
веселки бджілки, а журбою.
...Та горілиць вона лежить
одну лиш мить,
а потім знов біжить, біжить,
біжить
покошувати мед,
блакитний мед...

* * *

Через переліт і байрак темний,
По лісах на поле й на місто

Продираються в світлі таємнім
Майбутнього зоряні вісті.
Під стріхами забрязкотіли симфонії,
Задмухала бузкова мяса,
Проколело світові гони
Гострими гармонійними лезами.
Швидкуйте ж, розперезані товариші.
Бабахкайте, бийте в бабухатий бубон,
Рубайте, рубайте прокльонів гуджі —
Нубо!

* * *

Підвівся день. Уперся в небо.
Зідхнув так соняшно на світ,
Пролляв червоною фарбою
На сірий, тоскний краєвид.
Чи кров'ю може? Може, кров'ю?
Але життя тремтить любов'ю.
Здоров'ям пишним квітнуть всі.
По діамантовій росі
йде чоловік.

* * *

На кучугурах минулого
Повстав спогад — соняшний промінь,
Задзвенів крик у повітрі фістулою
і похмурились золоті брови.
То не крики я чую, а зойк...
Ах, лани зблідлі до смерти!
Серце плигає раненою козою.

Осінь.

* * *

Я із жовто-блакиття перший
На фабричний димар зліз.
Журавиних пісень моїх верші
По цехах розставляю — скрізь.
Годувала мачуха-недоля,
Збайстрував мене батько-кукіль...
І до тебе, матусенько рідна,
Моя крице, прийшов звідтіль...
Низесеньке тобі вітання
І уст моїх вишневий смак...
Нових хвилин підняв медяник,
І з ним — вперед!
По великих шляхах, по майданах,
На бруку міцнім і гулкім,
Ніби з огнищем на Купала-Івана,
Я плигаю, плигаю з ним.
Біля мене метушаться, труться
Скалки від розбитої пляшки,
І співають теж революції,
Зідхаючи у минуле важко.
Тільки ще у кізячім царстві
Під вівсяних ланів лепетень,
Догоряючи ледве хвилясто,
В домовину веснянка бреде.

* * *

Зі святами тобі упокій,

Я кохав і тебе, як зірчанку,
Повивав пелюшками мрій
Життєздібности кволої ранком.
Бачу розпач і плач дерев.
Коли росник до тебе підходе.
Та даремно, вже сонце оре
Цілину на інакші городи.
Не розчеше чорний пар
Борона мого надхнення.
Не піду я блукать по стінах
І ловити струмки-теревені.
Ох, ти сонце, блискучий кран!
І у нас верещить у заводі,
Тільки мас чорнявий жупан
і по-іншому котить.
Так співай же, сурмо, в цех —
Я із жовто-блакиття перший.
Уловись, синєблюзе лице,
У мою журавиную вершу.

Поеми

В електричний вік

Красномовного мудреця Бояна
в хуртовину
промайнула
тінь.
І обіжно на події екрані
фаркнув люкс.
І читали:

Степи Залізняка і Гонти,
а на зорі —
гайдамацький рев.
То ведмідь блакитноокий
біля твоїх дверей.
Гляди ж, щоб думок анемона
на релях не закурявила лист,
бо тендітне досягнення гроно
упаде на траурні ризи.
І молився я:
Отче наш — електричної системи
віку!
На твоїх крицевих віях
запеклася майбуття сльоза.
Твоя напруженість воліє
на патлах буйних днів
провести лабіринти смаку.
Да святиться —
твоє ім'я
Да буде твоя непохитна воля
там —
на землі,
як тут —
в заводі.
І глузували над святим святих,
і в сміх
підмішували кал.
Вони не знали тих доріжок
І шлях той бурьовий,
що нас виховував
тримати руху стяг.
Їх розуміння, що порожній

у діжці звук.
Їх приборкала тирса, поле
і шелести журби,
а клуні рип колись повісив
життя їх на снопи.
І казав я:
Покиньте мріяти мертвим!
Давайте посолодимо сучасний мент.
Ви хочете, мабуть, жерти?
Так і я ж хочу!
Чуєте?
Ах, не варт!
Вас розбуркає лишень Марат.
А я (я не покину ранок!)
і ваших, і своїх дітей
уберу у віяло фазана
і поведу в майбутнє.

1

А вчора степ шумів...
Ох, як метушився степ!
Чекали у місто гостей
троглодитного віку.
Тулились до будинків
примари переляку,
десь скавучав собака,
а потім вив
на хмари.
Було небо повне, як вагітна сіроока дівчина.
Але була виснажена душа —
кинемо її знову в лабети...

Ша!..
Серце моє, де ти?
Прив'язане на нитку
і мусиш підагатити кров?
Невже воли і корови
кізяками нагодують їх?
Невже мукання золотої телиці
варте ударів по ковадлові?
Ні! «Сила соломі ломить»,
а їхня воля
за ґратами біляозерного виховання.
Ах, я знаю цю в'язницю.
У ній і мені — атому мільйонноголового тіла —
було гарно гріться
на комині з жеврівшими колоссями.
Я згадую: волошкова тиша,
дзвіночки в вербах шарудять похило,
а легіт припоясав межі,
розпустивши бузкові крила.
Іржали десь на луках коні,
і так боязко було кинути голосівку...
Хотілось забрести до самих фараонів
і дмухати на нетутешню музику.
Все це я знаю... Має насолоду і
пелюшковий сморід.
І от на годину
у ланцюжку чоловічого життя
ви маєте ще раз посьорбати
отрути.
А я, як лаврик,
покину сад улітку під морозом
своїм зраненим оком.

Хай! Я почекаю!
І брук мій — у глушінь майдани
притаяться...
Я ж біля машини стану.
І ремінь заспіває про іншу перемогу,
про авіачаси...

2

І буде так —
я вмить скричу:
Гей, просторіш мені дорогу!
Це буде перший сказ.
За ним заспівають і перетворяться
в блискучу мантию
дійсності
казки утопістів...
Я не схотів бути Паде-Кале і Ла-Маншем
і роздирати землю.
Я хочу нести вісті
з берегів електричного царства.
Але я — не Гастев, не Маяковський,
не Єсенін.
я з української діжки беру хміль.
Я лишень (по персіянськи) пенід.
І кому ж, як не мені,
мисль свою пускати амазонкою
в далечінь?
Я буду уїдливою нянькою
біля вас,
бо ви розіб'єте коштовні вази,
і будемо укупі плакати

ще один вік.
Ви розумієте мене?
Я — це fuga!
Во ім'я ваших —
Отця, і Сина, і Святого Духа —
я — ми.
Слухай, чоловіче:
Да не будуть тобі бозі другі,
тільки моє засмажене обличчя.
Це — не наруга —
це сердечна порада,
бо мені вклоняються не лишень
Дніпрові русалки,
але й океанські наяди...
Хто міжпланетних мрій
таємність розпутляє?
Я.
Я лоно страдниці-землі
в троянди уквітчаю,
а кров
і бризки мозку під мечами
перетворю в вино й желе.
А фаворити мої — бурі —
гісні очі попечуть,
і потечуть
часів Адама ріки...
Ах, швидкувати б, заарканити
цю мить!

Мовчить.
Гризе наші виснажені крижі.
І я мовчу. І в цій мовчанці
ховаються зорі далекого-близького
і трагедія сучасності.
Вулиці примружили єхидні очі,
і вийшов вчорашній жужу
з приватною ініціативою в кишені.
Чути на брукові крізь шум:
Ага!
Це до мене... Ну і що ж —
не повернеться Мойсей у Єгипет,
а сьогоднішній Прометей
умовно —
неприковано-прикований.
Одно зусилля в зусиллях вікових —
і вільний заспіває вільним.
А місто і степи
шпалерами пропустять
уїдливих пророків
до арки на тріумф.
Сплете вінки історія
з фіалок-сміхострумок
і уквітчає шлях.
Вона ж примусила
іти
в прийдешнє.
Вона ж поклала колючок,
бар'єри і паркани.
Вона! Це все вона!
І я, коли бракує палу,
сітчаю розумом

всесвіт
життя.
І глум, плювки
приймаю доброхітно —
офіра
це...
Ах, карнавальте свої оселі
і огадючте оазу міст,
я все ж упертий, хоч невеселий
і неосяжний бажання плац.
Іду похмурий в крицевих дзвонах,
розтаборився по всій землі...
бори в задумі... ідуть колони...
бори — колони...
То я іду.
Іду —
по логарифмах —
бо вічний
дух мій.

4

І в цю хвилину
вашого розгнузданого свята
стою біля машини
і слухаю пісню безмежності.
В руках румпель —
веду корабель машинізації.
І повернути землю
вже маю твердь.
О Архімеде!
Твою сиву голову прострілено

сяйвом.
Нащадок прадідів великих
вже скрикнув —
Еврика!
І із провалля літ
нова Америка,
Месія і Колумб.
То —
колектив,
заліза міць
і я.
І на минулого полову — огня.
Цього і досить.
А там, помалу в реп'яхах,
в мамулуватому коші
хтось прогримить —
Товариші!
І табуни проколе мрія
і глузд творіння.
І хоч вовтузиться блакитноокий ведмідь
і б'ється грізно з погрозами пожеж —
і я бреду, і ти бредеш
вперед.

5

Так споконвіку було.
Одні упирались з ганчіркою в руці,
а другі тяглися до стяга зорі
і йшли за хвостами комет,
горіх розкусивши буття.
І хіба посміє вічність

шпурнути в моє обличчя
докір?
Я почуваю, як мої плечі піднімаються
у височінь.
Я проростаю мудрістю, величністю
природи.
І не вам, лакеям слизької жабиної пристрасі,
зупинити мене!
Я вже бреду по мрійній вогкості,
по асфальтах прийдешнього.
Океани запінили береги
і мелодійно музиканять повітря.
Обшир —
до Оріона.
В моїх грудях товпиться
легкоморозний цвіт
осінньої турботи.
Мурашки золотої радості
плазують по спині.
І всюди бачу я
електрики блискучі очі.
І всюди чую я
прелюдію машин до людського життя.
А Україна, всесвіт —
в купелі боротьби,
і біля них — матуся неминучість.
.....
Так крок кривавий тисячоліття
свою одміряє добу.
Зітхне так легко людськість
і під березами незгод
опороситься немовлям.

.....
Але ще довго буде степ
ревти.
Я знаю це.
Не раз іще гостей
з звірячими очима,
що гірше татарви
часів перегорілих,
чекатиму до себе.
Хай буде так! — інакше і не можна...
А я в той час у електричний вік
ступатиму поволі
І в електричний вік —
прийду...
...На димарях похмурого заводу
і на полях, в шматках крові —
читаю заповіт.

Поема моєї сестри

Весняні квартали.
Ріг.
Моя сестра повія...
Вечоріє.
— Беріть мене всі —
для вас
фльондра я.
В ліхтарях червоних
відблиски крові —
це юнача кров
— моя.
Йдіть на моє лоно,

лоно у квітках,
зазоріє в персах,
в голову туман
...мріяв і гукав...
Росте жага.
В заулках метушаться кнури.
Печуть, печуть жалами
Стьожки підфарбованих брів.
На банях церков присмерк.
В очах умирає день.
Конуси. Квадрати. Призми.
Б'є. Гуде.
Місто.

.....
Крізь корину землі,
у глибінь,
де гамула задихалась
важко,
ватажки моїх дум
побрели,
Сутеніло у надрах
...тім'я темряви
...глухо
І конало тремтіння
надземне
на мережці зітхань.
Два кроти із жагою
велетенського жаху
ссали кров один з одного
там.
То був герць за самицю
незрячу.

От нарешті один переміг
і пожер супротивника
хутко,
далі ліз у кубло до гарячого
тіла
і — насів.
Я на полюс летів!
Я на полюс летів,
де на кригу бамбули
з океану вилазили
злучка. —

I

...Чорноброва запашна самиця...
Я! кинула в нашу бурю радість
і на інтернаціональні позиції
положила свого серця шмат.
Тато мій сухітний робітник
(Пам'ятаєте в огняній курделі?)
Думала про первістку весни,
дрімала на зоряній скелі.
Прийшла вона, метелиця-завірюха,
зашугала по кварталах темних,
і я, вулична шлюха, —
віддалась революційному темпу.
...Тепер —
ліхтарня гасне.
Тремтіння... Ранок...
Летять сонячні гасла...
Земле кохана!
Скільки тих бездоріжних

доріг...
Підемо, товаришу, шляхом,
де купчиться над головою грім
і майорять прапори в очах.
Далеко, брести далеко,
багнети терору на путі
стерезуть,
але під браму комуністичної
Мекки
З тобою, вітре, побіжу!
З тобою, вітре, побіжу
в діадемі червоного страждання.
Гей, ти, буржує!
Я дочка робітничого повстання.

II

В присмерках казарми.
Біля воріт червоногвардієць
вартовий.
— Моє серце з вами —
я уже не повія.
Але боюся йти. Прислухаюсь.
На моїй тротуарній душі сніг.
А в грудях лебеді ховають
свої берегові пісні.
І мріями на край світа лину
по дистанції нахабної мети.
...присідають минулого тіні
...за будинки хвості.
Підійшла. Знизилася вії
...очі світової революції —

Ти?
Я!
І перейшла поріг.
Біля мене вітер пробіг
і —
зник.

III

Мої рідні заводи,
а під небом зимовим списи.
— До полків! До загонів!
— Всі!
Я завагітніла зорею,
вже під ребром усміх лоскотав —
то на горизонті кублився
наш жіночий молодий світанок.
І пішла поперед усіх,
одгетькуючи міщанське щастя,
що так довго, безмежно довго
роздирало життя на частки.
.....
Ой ти світе бурхливий!
Я вільна!
Я скину подвійну вагу.
...Б'ються об мури хвилі,
а я на сріблястім хребті.
...Б'ються об мури хвилі —
бурі, руді...
Слухайте — я Мадонна,
Спас унизу живота,
тільки у мріях на льони

він, фантазійний, злітав.
Слухайте — я Мадонна,
плоть моя щира спіє,
син мій приїде — чекайте!
син, кучерявий Месія.

Прокламація 1-а

Трудівниці всього обширу! —
До вас моя прокламація.
Візьміть мого протесту бунт.
Вам правди огризки сняться,
я чую, як зоряні віки гудуть.
Доволі продавати тіло
біля церковного і вашої сім'ї
престолу.
Дивіться, вже завесніло
на межах ясного кохання.
Це кажу я, колишня шлюха,
вам, проститутки без формальної
проституції,
бо мої жіночі рухи
причастились
до нашого визволення революції.
Я кличу вас — чуєте? — кличу!
Порвіть ланцюги самиці —
ви будете вільні двічі
складати надхненні гімни,
ви будете вільні двічі —
нестримні!
Ви бачите там — метеори,
вони припадуть на груди...

Плюньте у вічі «вчора»
під гоготіння орудій.
...Це кажу я, колишня шлюха,
вам, проститутки без формальної
проституції,
бо мої жіночі рухи
причастились
до нашого визволення революції.

.....
.....

IV

.....
Уперті буйволи копитами баскими
одбили заклик мій — атака нанівець.
Але в просторах він летить, не згинув —
перед очима мерехтить нове.
Уперті буйволи — породження самиці,
повстали чередою на всіх шляхах,
заплуталась в віках свідомість — буйволиця —
— Махай!
І я... ах, згортаю крила,
примруживши себе, як сива далечінь,
у мозок уп'ялись шаленства стріли
і брязкотять передчуття мечі.
І знову я
сама.

V

Повз паланок м'єї муки

за сопілкою сумнів: —
над офірою тихенько
оксамитом темна ніч.
Грають лози-верболози
в зоряницях запашних...
Я б хотіла так далеко,
де в веселці смолоскип.
Біля тину голубого
відкіля цей тічки рев?
Отерорте ж і кохання,
кришталева рветься плоть!
Повз паланок м'єї муки
за сопілкою сумнів.
Грають лози-верболози —
оксамитом темна ніч.

VI

Гей, херувими і серафими
усіх раїв!
Сідайте на оксамитові килими
в туман.
Ще прийде час
на вас.
Шугає, шугає курява.
Не революція — зима
...стою обурена
...тьма.
Шугає, шугає курява.
Він, білий сміх
...стоїть обурений
товариш мій.

Шугає, шугає курява,
світи мете
...стоїть обурений
і ворог степ.
Гей, херувими і серафими,
прокляття вам...
...Так інтродукція
в туман.

VII

Плоть моя!
в гареми атмосфер
несу тебе у чаші
з фабричних врат.
Ти заспіваєш
на синім пароплаві:
— Я не сама!
— Я не сама!
О вітре!
О любий раві!
Я перейду весну кошачу
і знову свій сміх намантачу...
О сине мій! О сине мій!
Я — Магдалина! Ти — Палій.
Удар смичком — я хочу з вітром...
...у вільний дух і плоть повірте!
Горить, пашить на небі кокс,
і запланетився мій поклик.
Я вірю в сяйво Волосожара —
і вже бредуть понуро вовки,
я вірю в електричний блиск —

і наречений кличе нас.
Я бачу —
вже здихають хмари
безцвітні маси.

VIII

Прокламація 2-а

Товариші комуністи!
Станьте зі мною поруч
і знову в сурми:
— Меч!
Іде мій ворог —
буденний час.
Лишень від вас
чекаю я поради
і оборони.
Ах, зоря моя так стогне-стогне:
піщаная пустеля без води.
Мій дух не запалив світанком тіло,
і тіло знову ссуть кроти.
Я ваша матір і сестра,
лежу у пристрасті
брудних обіймах.
— Ганьба землі!
Ану-бо, крик в повітря:
— Повстаньте всі!
Наш дух не знав іще руїни,
так буйно рух ще не косив.
Гей, революцію для духа!

Так вам говорить
колишня
шлюха.

IX

Ще не видко нікого на тирсі
поза плесами соняшних вод,
і зажурний в провалля схилився
сподівання жіночого гльод.
На межі з запитанням самиця.
...Хай вам флюгером плоть буде.
— Я не хочу лишень окотиться,
— Я не хочу цього й для людей.
Хто з вас знає смак терору,
побував у безодні громів?
Я дивлюсь швидкотьотним зором
не на сотні — мільйони миль.
Для мандрівника моря води,
громовиці, жах, смерчі —
для воскресшого тільки польоти
іще далі, туди, вдалечінь.
Так навіщо ж на мить зупинятись,
не сказати, що плоть, а що — дух.
Я, сестра і скорботная матір,
із журбою своєю бреду.

X

Та ні!
промайнуть синьоокі сні.
Але й не прокинеться ліхтарня...

Не забризкають мою спідницю
тротуари
під крапання осінньої мжички.
Не піду я віяти повією
по проспектах, по мостах.
Забита моя доля шлюхи
рухом.

Я дивлюсь на вас —
на вас, проститутки
без формальної проституції.

І мені робиться так зимно,
як на розі льодової ночі.

Я іду тоді до брами заводу,
бо підсніжники нашої весни
запахнуть

в ранковім диму праці.

Чуєте заліза лязг?

Виковують нашу подвійну волю,
скидають з нас подвійну вагу.

...І нарешті заблакитніє органно:

— Радуйся, плоть моя!

Радуйся!

.....

.....

— Вільний дух спішить до плоті —
так синтез в істоті.

Вірші поза збірками

Ex Oriente Lux

Присвята Правобережжю

Громи... а може, й не громи?
...Вози у північ брукували
і з'їхали на ґрунт м'який...
Навіяв вітер тишу...
...тишу.
І гаснуть блискавиці.
Закольорурила кольорами веселка,
закрапала —
рудий,
фіолетовий,
синій.
І от земля відчула
теплінь крокуючого ранку,
як в річці воду в дощ...
Зі сходу
...кучугури кучугурили там
Зі сходу —
струмкує дим.
Зі сходу горлиця летить —
на зяб!
Затріпотіла крилами
на зяб!
А я, прозорий, вийшов на Полтавську
та на Велику Могилу
І —

— Е-гей!

— Сюди!

.....

Над країною, над пшеничною
піднялись списи
димарів.

Та й зашуміла зелена туга —
заметушилася.

Пішли по луках перегуки,
полинула луна
аж до самого далекого млина
полинула луна.

А з Криворізького
та Донецького
на степи, на поля Запорізькії
голоси-гудки, ніби повінь нот,
та скликали світ під своє шатро.

Чуєш, Дніпре! —

...на сході в сум вплелося світло,
вплелося світло — в сум.

...Коса

Зі сходу

...кучугури кучугурили там

Зі сходу

дим!

...Клаптиками, струмочками
по голубих полях, знадхмарні
забутим спогадом доби архейської
(період гнейсів)

клаптиками, струмочками...

Зі сходу

дим.

.....

Ми стали на ґрунт,
на ґрунт індустрії-комуни
(А ви?)

І нас ніхто не переможе.
Ми захлинули простір,
і подих вітру (зі сходу вітру)
погладив нам долоні.
(А вам?..

Ах, бризни, кров,
бо ми є ви із іншим змістом!)
Так знайте —
біля жердин горить мета,
як діамант в гущавині темряви.
Тримаймо стяг міцніш
індустрії-комуни!
Не проза це, а пісня відродження!
Нас не сотні, а мільйони
шукають вищих берегів
цивілізацій
в різноманітних переливах
сопілок різних.
Тримайте стяг міцніш
індустрії-комуни!

.....

І зашумів у лісі потяг...

.....

То перший був.
...Галюциную я чи ні?
Зі сходу
...кучугури кучугурили там
Зі сходу

струмкує
дим!

Пісня з тракту

Битий шлях. Життя.
Тюпали верхів'я ...тюпали, потюпали
— далі.
Похнюпливі коні поштові,
пісок і батіг в колесо.
...Чи то — передок, чи то — човен,
а хвилі-задуми крізь сон.
Кажуть, була революція...
— Не знаю — я волосний...
Куди це мої коні пнуться
напередодні весни?
Куди це? Коні! Куди це?
...В вербах станційні вогні
...З долиною станиця
...Думи мої неясні.
Нубо, мої любенькі!
Знову звертайте на тракт,
знову послухаю дзвеніт
під дрижулою цебра.
Коні, поштові коні!
Знаєте й ви про мету
пісню про верстви і гони
нам телефони гудуть.
...Битий шлях. Життя.
Тюпали верхів'я
...тюпали, потюпали
— далі...

1921

На позиції

Які простори
— Буревій!
Іду із лісу
— Буревій!
І сосни на узліссі стогнуть.
Рішуча ніч — і буде морок
і упаде на груди стріл
і відгукнуться Трансільванські гори.
Шляхи в тривозі (без шляхів).
А тут — потоки бук,
бук!
Так монотонно із-за дроту
...прокинувся вартовий
...Які простори
— Буревій!
Іде із лісу
— Буревій!
І сосни на узліссі стогнуть.
Рішуча ніч і буде морок
і упаде на груди стріл
і відгукнуться Трансільванські гори.
1921

Зелена туга

Вівді Гутник

I

Напередодні злив
сумніву голубого
на кучері весни
я голову
кладу.

Хто не погас на зоряну дорогу,
а каравелі дум
в пустелю не веде?

Ах, пам'ятаю я
— повстання на Вкраїні,
заграли, дзвін пожеж
— на барикади, — крик,
тривожні ночі, степ
такий як ночі синій
і армії на Крим.

Та все це промайнуло
і поклик
не сурмить.

І чую я, як десь скигнуть минуле:
— Амінь!

І чую я... а серце стогне в тузі,
ах, що цей, що цей сум?

Це спогадів мара...

Я бачив, як лосунь
підстрелений у лузі
весною умирає...

Я знаю його біль!

Напередодні злив
сумніву голубого
я б з місяцем пішов

в заулки сірих хмар,
де на мільйони гін заблакитнів горохом
і снить Волосожар.
Але та путь далека...
І завжди я в журбі
похмурий на путях,
а навкруги мене —
кублиться-б'ється мряка
і шмаття від життя.
Але та путь далека...
І темна-темна ніч,
і спогад, як лелека
в забутому маєткові
самотній заблукавсь.

II

Секунди, дні і роки,
а з ними і віки
у вічі вічності глибокі
задивились.
Скоро прийде квітень.
Зелений кінь
в імлі рожевій забасує
і золоті коштовні вили
положе сонце на стіжки.
Що ж я?
Я тихий, як озерна заводь.
І на журби моєї танки
скоро буря не підведе руки..
...Із персі свій огонь
— о любя, о коханко!

у мозок
кинь!

III

На Сумській
запаштетився
гул.
На Московській
регіт.
А край міста стогін
і я, колишній регент,
стою без дороги.
І знаю я тепер,
— о Валер'яне, о Михайле!
чого зажурні ви
напередодні квітня —
дороги зацвіли
і в туманах зів'яли,
як стоси листя восени
досвітні.
і не присняться м'ні
оті пахучі ночі,
криваві і святі,
орлині, як орли.
А може... може так —
розірвана на клоччя
майбутнього мета?
І бачу я —
конають і вагранки
на степових полотнах гін.
...Із персі свій огонь

— о люба, о коханко! —
у мозок
кинь!

IV

Моя люба любовнице!
Підійми м'єї творчости дух,
положи у мої груди сонце,
заголи свої перса на мить!
Слухай —
шумує!
Слухай —
гримить!
Повінь прорвала греблю
біля млина.
Цілуй скаженіше!
На божевілля!
(На божевілля!)...
...За шелюгою
в заснулий вечір
пливе весна.
За нею вітер,
за нею гуси —
увесь вирій.
Коханко люба!
У тьмяній тузі
умру!
Моя люба любовнице!
Підійми м'єї творчости дух,
положи у мої груди сонце,
заголи свої перса на мить!

V

Контрреволюція!

Контрреволюція!

Контрреволюція

.....

Товаришу! Товаришу крицевий!

Це ж я крізь мур важкий
вселюдської скорботи
в ставах прийдешнього
очима поринув.

Не кожний соколить,
не кожний в нетрях бродє,
а я у нетрі йду
за золотом життя.

Куди звернуся я?

Дощі! Дощі

І мряка!

Куди дивлюся я?

— Запорошило.

— Ніч!

Крізь хуртовини

рев,

далекий дзвін на сполох,

дзвонар рятує десь,

а дзвони замело.

Куди звернуся я?

Дощі! Дощі!

І мряка!

І хмарний (цей!) заспів

самотньо закує:

в «Шляхах мистецтва» він

(о любий мій Коряче!)
— як в серце моє «неп».

.....

Контрреволюція!
Контрреволюція!
Контрреволюція!

.....

Ах, Володимире —
мій друже Слобожанський —
і ти, непевних дум —
«Володька в галіфе»!
В жовтневих снах я був
під шепіт м'єї казки
(— новій Україні ти —
червіньковий Орфей!)
І снилось мені так:
парує з луків кров'ю,
а луки — не степи,
не пчілка на устах,
і чуємо (не ми!)
шумує хмілем гомін
і кличе до повстань.
Волошки і пішли
(так дикі кози) — в місто,
а місто —
з піхви м'чі!
вже й цербер на шляху.
А далі — в далях дим!..
Гармати!.. Комунисти!..
І над землею —
гул!
І ще приснився сон

в Дружківці (там заводи):
ходив я на Дінець
в перепелиний день.
А потім вечір був —
співав мені про межі,
а сонце за лісами
сизіло на шляху...
І от в житах запахло,
запахло бур'янами,
а, може, й чебрецем —
не знаю! не скажу!
А потім по кварталах посунулись комахи...
Комахи? — Я не знаю!
А по ярках — огні.
Запахло бур'янами...
Широкий степ — на гони...
Над вітром вечір — гони...
А по ярках — огні.
Шахтарські? Я не знаю!
Заводи? Я не знаю!
...І ранком я прокинувсь:
димів квітневий ранок,
а на душі — журба.

VI

Секунди, дні і роки,
а з ними і віки
у вічі вічності глибокі
здивились.
І от по вулиці міській
проходжу знову я.

На бані ратуші
сковзається проміння
і нюхає кремезний брук,
гаражні пахощі моторів.
Затротуарилось повітря...
На Благовіщенський базар
поспішно кошики прямують,
на розі газетяри «Селправду» й «Вісті»
продають.
І скринька з цигарками
заплуталась між ніг.
А ввечорі на «Тоску»,
щоб знову було тоскно...
А, може, й на Московську, 20,
кубло поетів.
А уночі додому...
Коли іду додому
...чи ліхтарів зідхання...
Та тільки, мабуть, люди
з голодної губернії...
А, може, і під'їзди
в розпуці завивають...
і холодніє час.

.....

І сняться м'ні
вокзали, ешелони,
загони і шляхи —
червінкові шляхи.
Кіннота в бур'янах
і чебрецеві гони
і оксамити трав
задумливих могил.

Путь

Мороз у зорях блимав
безкольорово —
...сон.
Співали сани на путі
Сріблясту пісню про сніги.
Співали сани на путі.
І сні далекі (сні весни)...
і снілась осінь у осоках...
Про сині роси на світанку
Співали сани на путі...
Мороз у зорях блимав.
Ми їхали
на північ
полем
сніговим.

* * *

Увечері проходжу по майданах
і гамір залишаю позаді.
І слухаю (за містом, на горі),
як шелестить трава
і коні хвиль басують
на заводях ріки
мовчазної.
І от —
тривога, коні, зойк
чаїний,
і бунтом пахне баговиння.
У золотих обіймах сонця

я бачу марево примар.
А там, за хуторами,
вітри і гони
(бій! тромбони!),
гудуть тривожно телефони
і серце так холодне...
Й курить, і гонить
в безвість...
...Увечері я чую,
як шелестить
трава.

* * *

Поле. Шляхи. Могили
і чебреці, чебреці.
Ліс, цукроварні, села,
ніж і одріз у руці.
З братом пішов я в повстанці
(брата тепер нема!
за Перекопом на станції
плакав по нім туман).
Вийшли з оселі, веселі
коні іржали на путь,
грузди озерні далі
у золотім меду.
Хлопці! За вільну волю!
Хлопці-повстанці, в гурт...
й серце забилося пістолем
в темний дубовий мур.
В лісі засіли білі
(ніч за рікою йшла).

Зорі в синяву бились
і витикались на шлях.
Змовкли на мить рушниці.
Був в тім чеканні жах,
й темно-таємною птицею
в небі блукала душа.

.....

Що це? Дух баговиння?..
Брате, я досі там...
Ах мої кінні, кінні
дум моїх буйні жита.

Катеринка

За вікном зелена.
Зелена? Дивно!
Падають, падають
Крашенки з неба,
З неба голубого
в сонячний день
катеринка грає,
грає-виграває...
а розпука вулична
— де?
А далеко потяги і гудки,
а на думці качка в осоці,
я підстрелив качку в осоці,
каченята плакали в осоці.
А медова молодість
одійшла
за темнії обрії в тумани.
...Почекай-но, що це з димарем?

Зачепився місяць за димар?
І неначе бачимо золоту ріку.
Ай було та й буде ще на віку.
Катеринка грає,
грає-виграває,
а розпука вулична
— де?

* * *

У полі тиша — літній день.
Кургани, далі — легіт.
Куди дорога нас веде
Крізь океани спеки?
Йдемо. Марія у вінку,
І я, такий химерний,
все далі й далі за ріку,
Що у безмежність верне.
Прийдемо ми? Так, певний я.
А сонце дзвонить в хмарах.
Та все біжить, спішить рілля
Та фаркають примари.

* * *

Я тепер покохав город
так весняно, як дуб цвіте.
Вже не ляже на скроню скоро
цей прекрасний безмежний степ.
Не піду на стіжки сіна
і забуду озерну косу,
де ширяв неможливо синій

моїх дум і мрій лосунь.
Я тепер не той, що в юність.
Цукроварні духмяна путь
одійшла за безбрежні дюни,
що могилами шведськими звуть,
Не побачу ніколи, ніколи
ні доріжки (на ліс веде),
ні поляни, де грають бджоли,
де горить золотий день.
Це одходить од мене навіки.
Як і младість моя одійшла.
Чи не радість? Я знаю тільки,
що то був Чумацький Шлях.
А тепер я кохаю город,
цей сторожкий трамвайний дзвін.
Він в мені неможливо скоро
дорогим димком зацвів.
Отже, вибачте, сизі далі,
я свій вік доживу й тут...
І співають мені тротуари
про далеку прекрасну мету.

* * *

Та невже ніколи не забуду
Ці шляхи, цю тирсу, широчінь,
Не заб'ю в собі зміюку люту,
Що хитренько про степи сичить?
Як орган в костьолі, на молитві,
Ці уперті спогади з села
Знову кажуть: «Ти послухай, рід твій
Нас до тебе, зраднику, послав».

Що ти робиш? Де ти забарився?
Чи забув, як явори шумлять
На тому хихлатому узліссі,
Відкіля розходяться поля?
Ми прийшли до тебе із оселі,
Де весною присмерк, мов мара,
Де за клунею в синяві невеселій
Молодик химерний умирав.
За весною — червень, липень, серпень
На озерах, на пустелі чорногуз.
...Пам'ятаєш, як дзвонили верби
Про хрусталь надуманих медуз?
А цю осінь, в золоті, оксамиті...
Та невже ти враз її забув?
Що ти краще десь найшов на світі
За осінню далечінь в степу?
За вітрами падають сніжинки,
І на стріхах білий сніг лежить.
Всюди тиша. Лиш собаки дзвінко
На церковній заливаються межі.

Трамвайний лист

I

Поспішала кудись на мітинг,
вже смеркало і люкси цвіли,
і здавалось: в далекім столітті
недалеко трамвай плив.
Погасала прозора осінь,
і бадьоро дзвенів крок.

Я чомусь одкидала коси
й почувала: бунтує кров.
Повернула до трамвая круто,
раптом стала: що таке?
На ганку стоїть не кондуктор,
а мій милий зняв кашкет.
Так і кинулась я на східці...
Але ні, то був не ти:
мій коханий ще більш білолиций,
мій коханий ще більш молодий.
— Прошу квиток? — Нате! —
я сказала (народ шумів)
і поставила раптом дату
— на листі — тобі.
Пишу на коліні, в вагоні
(кондуктор знов пройшов), —
туди, на твої льони,
де ти кажеш — «так хорошо».
Пишу я тобі про радість,
про вечірній присмерк в огнях
(і до речі: без тебе грати
розлетілися в два дня),
я побачила східний город
і японські вітрини крамниць.
Це далеко краще за море
і твої вечорниці.
Така логіка тих, що мріють
про сади химер в цвіту:
коли треба, то зробиш з повії
кабріолети золотих дум.
Така логіка тих, що знають,
як за смертю йде життя:

це ж вони золотими снами
прозаїчні болота мутять.
Отже, друже, пишу в вагоні
під духмяний електричний шум
і плюю на твої льони, —
це від серця тобі кажу.
Зараз трамвай підходить
до стоянки (горить ліхтар).
...між іншим: попала в боти
на центральній станції вода...
Задзвенів, підлетів, зупинився,
виходять, входять, ідуть,
і здається, що все це сниться,
що я в прекраснім бреду.
Звякнув різко дзвоник,
мій кондуктор: — Ваш квиток...
Тоді знову виринає й тоне
вечірніх годин манто.

II

Ти писав мені: що то буде,
коли завагітнію я...
Але це ж, мій коханий, будень,
сірий, нудний яв.
Твого сина (дочку, може?)
однесу я в третій інтернат,
а ти пришли мені кошик
виноградного вина.
Буду така вдячна,
цим і забудемо нашу связь.
Слово честі: за тим не плачу,

що ти мене взяв.
А з тієї полинної ночі,
коли в стрісі стримів молодик,
зараз тільки темні клоччя,
що летять сюди й туди.
Все забула, бо треба забути,
як не бачу й зруйнований млин:
це була узамітна сутінь
і під нею — вдвох — ми.
Пам'ятаєш «часи пантеїзму»
на могилах (оселі, ріка).
Я дала тобі душу чисту,
коли ти мене там погукав.
А що далі? Абстракція — тільки,
голубої тоски вага...
Я і досі чую крики,
ти до мене: «ага! ага!»
Пам'ятаєш мої розмови
про комуну загірних людей?
Ти тоді позіхав від утоми
і казав: «не те! не те!»
І тоді я пішла від тебе
і до тебе вже не прийду,
бо ніколи серед степу
Не найду свою мету.

III

Скоро станція, там вилізати,
і спішу я кінець найти...
Я працюю тепер у Раді
і цікавлюсь, де ж — ти?

Ти питаєш, чи я марксистка?
Не скажу тобі: «так, така»...
Комунарка я... щось близько...
як ти кажеш,
біля державного пайка.
І тебе уявляю зараз,
як — порожній гнилий смішок,
і не дивно: ти ж жив на базарі
і від мене давно одійшов.
А втім, я забігла далеко,
не про це я хотіла сказати.
(От і маєш: жодної спеки,
а пройшла така гроза!)
Мій кондуктор біля мене знову,
та не в ньому справа, кажу:
я нарешті найшла те слово,
що родив його буйний шум.
Це, власне, не слово — легенда.
Прекрасна легенда з легенд.
Її розказав мені Тенда,
в перекладі (з скіфської) Генд.
Про синій вечірній город,
де вічно кричить муедзин,
що в нім мінарети — гори,
що в нім, як симфонія, дзвін.
Найшла, хоч і довго шукала,
ці сині оселі міські...
І там, де блукають шакали,
я вже бачу вітчизни ескіз.
Геніальне азіатське місто
(без бруду, без повій, без брехні).
У ніч засурмить вісті,

що гряде останній гнів.

.....

Тепер бачиш моє лихо,

це не лихо — сміх один...

Не турбуйся, що під серцем тихо
повернувся твій син.

Йому ліжко найду в інтернаті,
та тобі от вже місця нема...

Тисну руку. Прощай, мій завзятий,
проживу я й сама.

IV

Трамвай зупинився. Досить.

Кондуктор у присмерку зник...

Мене зустрічає не осінь,
а тільки осінні сні.

На верхів'я⁴

4 Узято з журналу «Арена», Харків, 1922, березень, ч. 1, стор. 10. Рядок, позначений зіркою «*», непевно прочитаний через ушкодженість літер.

Греби, весляре, на верхів'я:

Король-весляре, на верхів'я!

В люстерці гроз,

в люстерці снів,

в люстерці гроз безмежних.

Ой, покотись надхмарним покотом,
що буйний грім.

Загогочи скаженим рокотом,
що буйний грім.

Та закувала чуйна хмара*
й заплакали дощі,
пішли отари —
попливли,
а потім сипалась вода.
Невже вгамує перший шквал
шалений подих бій-вітрів,
коли тендітна пані-тиша
за ними йде?
Греби ж, весляре, вище, вище.
І з тріском бунт! і з тріском стріл!?
І знову зорі — в метеори —
Так на землі працюйте вік...

Літературна загадка5

5 Цей акростих (Коряк В.) теж узятो з журн. «Арена», ч. 1. 1922, стор. 19, де був опублікований під псевдонімом Хвильового — Максим Заноза.

.....
.....

Коли ж його «візьмуть в роботу»,
О, скільки вереску і крику:
Реакція! Проти голоти!
Я вас в чека! Я вас у пику!
Коли б його була ще й сила,
Він дійсно б так «обтяпав діло».

Осінній промінь

З Григорія Петникова

1

Іскряній електричній, незбагненній
Цих фюкадло злотолиста в'ю
Цих от «лао», що плинуть рікою,
Цих очей пізнаю по тобі.
Цих очей м'єї Дзіни і Мверу
На берегах потаємних зіниць
Я сказав і дзвональне древо
Зацвіло, зацвіло, повело.
Повело, як сліпого вожатий
По ціхах в невідомий чапаж,
Де облизують лінь ведмежата,
Де повітря хвилює мене.
Де і вечір несе в'язанку
На раменах в далеких горах —
Там згадаю тривожно Сузані
І звезду машинально курок.

2

І хай невзначайний звід
Вплететься в наскрізну осінь —
Я буду за тобою, як Хозе,
Стежити і забарно любити.
Вам би сковзити, співати —
Синім дахом світу;
Потім, зібравши роси,
Дзвональну краплю випити.
Вам би от це та день, Тінь (налетіла в клені)
Золото листя рань.
Млоді зичливе лоно.

Ти полюбима любимо —
Хіба присниться? Навіть візьму —
Буду ховати, як спокій, як злодій,
Або впадати рікою, сріблястям.
Переклав з рос. С. Король
[М. Хвильовий]
«Червоний шлях», ч. 6—7.
1923, стор. 43

Ой, зацвіла папороть

Ой, зацвіла папороть, зацвіла
на Купала в темряву між дерев.
А у лісі реготом лісовик
прокидає шелести і жахи.
Як хочеться, хочеться взяти скарб,
ті червінці-блискавки під дубком,
в позолоту кралею уквітчать
те життя сучаснее, що скиглить.
Ой, зацвіла папороть, зацвіла,
та не в казці жити нам, а в борні!

* * *

Співає тиша десь,
квітніє у просторах,
у мертвій шахті я —
затоплена вона,
а потім дзвін-удар
і от гудуть мотори —
то по Вкраїні йде
електрики весна.

А потім знову кокс
і рейки й вагонетки,
вузькоколійки дух
(як у Карпатах сніг).
А на світанку хрест,
розіп'ятий на нетрі,
і за горбами смерть
й осінній пісні.

.....

Невже було це так?
А, може, то примара?
Не знаю! не скажу!
І пахне бур'янами,
а, може, й чебрецем...
а по ярках — огні!
...огні...
...огні...

Березень, 1922 р.

* * *

(На класичні мотиви)

Прийде сюди, холодна вечірня,
де метелить, метелить одуванчика пух,
і запахне пожегом далеким, загірнім,
і тебе я згадаю на возі, в степу.
Упаду, упаду у розпуці на роси,
лебедино прокинусь туди, на вирій,
ах, із білих гречок піднялася осінь...
і на пасіку лине останній рій.
Чи це ти, чи не ти — золотії рамена
на устах огірок і баштан крізь туман.

Чи ти прийдеш, як осінь, коханко, до мене,
положу на рамено тобі діамант.
Зараз згадую очі — горлиці очі.
Кропива і тини і кілки в сум.
Під сорочкою груди, як дух огірочий,
і стрічки і вінок і гадючку-косу.
Упаду, упаду у розпуці на роси,
за серпневим баштаном не легіт горить,
то бреде по ланах у задумі осінь,
то в червінцях загрузли бори.

1923

Поезія праці

«Молодість», книга М. Хвильового

б В. Сонцвіт (Поліщук Валеріан). *Поезія праці*, Шляхи мистецтва, ч. 2 (4), Харків, 1922, стор. 61—62.

Коли б мені сказали схарактеризувати в двох-трьох словах книжечку поезій Миколи Хвильового «Молодість», то я сказав би:

— «це поезія метальообробчої індустрії».

Такої суто робітничої по духу книжки у нас ще не було, бо відчущання робітника, а не споглядача праці, в копальнях та на літейних заводах ще ніхто не передавав. Час для такої праці тепер.

Ширше сказати — «Молодість» — це книжечка праці, поезія якої витримана в найбільш ясно накреслених тонах. Творив Хвильовий її до «Електричного віку», але, на мою думку й відчущанням, вона більш пролетарська, більш одноцільна — цілком без літературних впливів і традицій української поезії (за винятком пари віршиків), які помічаються *volens nolens* у «Досвітніх симфоніях». «Молодість» — вузенька, не заглиблена, без широких перспектив, які виступають у «Досвітніх симфоніях» — зате вона ясна, як кришталь.

Перший вірш у «Молодості», так би мовити програмовий, де змальовано розрив Хвильового з селом, бо міцніший був поклик заводу, рудні й вони перемогли.

Цегельні, цукроварні
Хапайте неба смак —
Ківші несучи з броварні
І блискавку-маяк.
Родився я у клуні,
В степах мантачив сміх,
Виховувався в буйних
Просторах золотих.
Але колись заводи
Покликали міцніш
І я в лани, городи
Встромив забуття ніж.
Поручкався з телицею,
Коню, волам вклонивсь
І до заліза й криці
Хлопчиськом покотивсь.

Бурлака, молодий хлопчисько пішов шукати долі на завод (Форма така народна відчувається наче з пісні про Ярему «Літом я родився в полі при огні...» Взагалі Хвильовий один з поетів, що вийшли з глибин народу й народної творчості і книжність, якою він іноді блискає, не може, й не вислоняє тієї кінетичної сили народної творчості, що весь час проривається з творів М. Хвильового).

Пішов хлопчисько — жебраком, залишив «степ рясний». Мати (може це мати-земля, широкий лан) жалкує свого сина. На це відповідь:

Не шкодуй, моя мила мати,
Що я степ рясний залишив —
Я говірку свою кострубату
Заплітаю в русявий кужіль.
Ледве ранок тремтячий, рожевий
Оголити темряву підскоче,
Я, як сонце безкрайо веселе,
На завод положу свої очі.

І так відчуття Хвильового — відчуття різного роду
праці. Навіть всі образи книжки «Молодість» мають в собі
елемент праці. Коли він малює, себто коли —

По даху мій квач пливе,
Пливе, пливе, пливе...
Чую...
Неначе поруч хтось зі мною
І ніби другий
Квачує іншою рукою...
Незримі рухи...
Стій!..
...І розсміявся раптом дзвінко:
То пензель — промінь золотий
В покрівлю заздро з чохом дзінькав.

Тут картина-образ, де промінь сонця так само малює по даху,
як пензель. В прекрасному віршові «Пісня громовиці» образ
дощу відчуває поет як шиття кравця, де бульки — голки, а дощ —
білії рядочки під стьобанням голки «Вперед, вперед! бігом,
бігом!..»

Це тому, що Хвильовий поет індустрії, він любить —
По машинах очима плигать...
Все полапать, пізнати,
бо для нього «життя, громострільний коваль».
Соняшну силу Хвильовий відчуває так:
Рудії соняшні м'язи
В обіймах міцно тиснуть — тиснуть...
А вагу спеки (знову елемент праці!)
Гнідої спеки оберемок
Лежить у мене на спині.

Найбільш характерними для цілої книжки треба визнати вірші, де показана краса фабрики і праці в заводському оточенні, написаними з любов'ю людини рідної тим обставинам, де поезія метальообробчої індустрії найшла свого співця — це «Біля коксової печі» й «Молотки».

Зате найбільш досконалим як формою, так змістом, образами, багатим алітераціями й психологічно правдивим віршем з цілої книжечки треба визнати «Швець працює». Він такий простий, але такий близький кожному не тільки шевцеві, але й тому, хто приходив до швальні, а майстер, працюючи, казав:

Це я вам —
Чобітки...
Образи праці і радість, справжня радість, що заражає.
Алітерації, звуконаслідування:
Дратва шиє, шаркотить,
Шешел в шварі... Шив я, шив я...

Вклеєно в книжку недоречі лише два уривки, на які раджу читачам уваги не звертати — це імажиністська кухня та ще й штучна. Вона чужа для Хвильового, бо він поет з душею

робітника, що стоїть на ґрунті народної творчости, беручи з її невичерпного резервуару. Книжка «Молодість» найбільш пролетарська (робітнича) зі всіх, які з'явились в українській літературі за часів революції.

Василій Сонцвіт